

הודאת בעלי דין

הקדמה אישית

בחרתי בנושא הודאת בעלי דין מפני שזהו נושא שמעולם לא התעמקתי בו בלימודי
בנוער שוחר משפט עברי ורציתי להתעמק בנושא זה.

כאשר יום אחד אחותי אשר לומדת לתואר במשפטים סיפרה לי על הודאת בעלי דין
והעובדה שהיא יכולה לקרות גם במשפטים היום, רציתי לחקור את הנושא ולראות
כיצד הודאת בעלי דין פעלה בעבר, כיצד היא פועלת היום, ומה הקריטריונים להודאת
בעל דין.

בתשובתי אתייחס להודאת בעל ידין במשפט העברי, הודאת בעלי במשפט הישראלי,
והשוואה ביניהם.

ביבליוגרפיה

רונן פרידמן- משרד עורכי דין

דיני ראיות- ספר הלימוד ע"י עו"ד מנשה כהן ועו"ד רון דלומי

מחקרים בהלכה ובמחשבת ישראל

אתר NEVO

פרשת וישלח, תש"ע, גיליון מס' 362

מהי הודאת בעלי דין?

הודאת בעל דין היא סוג של עדות כאשר אדם מודה בחובה שחלה עליו.

יש שני סוגים של הודאת בעל דין: הודאת בעל דין הבאה במשפט פלילי,

והודעת בעל דין הבאה לידי ביטוי בחיוב על ממון, כלומר על תשלום.

במשפט הפלילי הודאת בעל דין נחשבת כלא קבילה לפי הפסוק "לא יקום עד אחד

באיש לכל עון ולכל חטאת"¹

¹ דברים יט, טו

הודאת בעל דין כמאה עדים

" הודאת בעל דין כמאה עדים דמי"² (תלמוד בבלי, מסכת קידושין), כלומר כאשר אדם מודה בחובה שלו, זוהי עדות המשתווה למאה עדים מפני שאין סיבה לאדם לשקר על חובה שעליו לבצע.

אף על פי שהודאה במשפט פלילי אינה מקובלת, הודאה במשפט ממון קבילה ומחייבת, ויש לה חשיבות מיוחדת.

נהוג במשפט העברי שבעל דין אשר הודה בחובתו לא יכול לחזור בעצמו, כלומר לא יכול לבטל את מה שאמר, כפי שכתוב בפסוק: "כלומר, אפילו חזר למר כדברי העדים, שכיוון שהודה בתחילה שלא פרע אלא מחצה אינו יכול לחזור בו, אעפ"י שהעדים מסייעין אותו"³

² תלמוד בבלי, מסכת קידושין
³ וילנא, דף ב, א

טענת פרעתי

אם מישהו מודה בבית המשפט שהוא חייב לתובע כסף, ואחר כך הוא נזכר ואמר שהוא נתן לו כבר את החוב שהוא אמר שהוא שילם לו, ויש עדות התומכים בטענתו, מקבלים את הטענה שהוא כבר שילם את החוב מפני שהוא לא הכחיש את טענות עדיו ולא טען שהוא מעולם לא לווה את הכסף, זאת לפי הלכות הרמב"ם.⁴

בהתחלה התנגדו לטענת הרמב"ם מאחר ובתלמוד כתוב שמי מודה על חובו למישהו לא יכול לחזור בעצמו⁵, אך דברי הרמב"ם דיברו על מקרים בהם הנתבע חוזר בדבריו לפני העדות של העדים, ולא אחריהם.

⁴ הלכות טוען ונטען ז, ז

⁵ ר"ן, לבבא מציעא ג, ב

טענת טעות

דומה לטענת פרעתי, אך במקום שהיא תתייחס לפרעון שקרה אחרי ההודאה, טענת טעות מתייחסת לפירעון שבוצע קודם, ולכן הטענה הקודמת היא טעות.

טענת טעות מובאת במעשה המובא בסוגיה בגיטין⁶:

"הנהו גינאי דעביד חושבנא בהדי הדדי, פש חמש איסתרי זוזי גבי חד מנייהו. אמרי ליה: יהבינהו ניהליה למריה ארעא, באפי מרי ארעא, וקנה מיניה. לסוף אזל, עבד חושבנא בין דיליה לנפשיה, לא פש גביה ולא מידי. אתא לקמיה דרב נחמן... אמר ליה: אם כן קנין בטעות הוא וכל קנין בטעות חוזרת"

בסוגיה הזאת אחד ממוכרי הירקות הודה שנשארו אצלו חמישה זוזים שאותם הוא חייב לבעל הקרקע, אך לאחר מכן שבדק שוב את חשבונותיו בינו לבין עצמו, הוא מצא שהוא טעה והוא לא חייב לו כלום, ולכן ההודאה לא נחשבה.

⁶ גיטין, יד, ע"א

שתי גישות במהות ההודאה

הודאת בעל דין היא ראייה המוכיחה כמאה עדים את העובדות הנאמרות בה, אך מצאו שיטה אחרת ביחס לגדרו ומהותו של הכלל.

לפי השיטה הזו ההודאה לא חלק מזכות הנושה (מי שחייבים לו כסף), אלא ההודאה היא זכות בפני עצמה, או חיוב חדש. גישה זו עולה מפירושו של הרשב"ם⁷.

"קריביה דרב אידי בר אבין שכיב ושבק דיקלא. רב אידי בר אבין אמר אנא קריבנא טפי. והוא גברא אמר אנא קריבנא טפי. לסוף אודי ליה דאיהו קריב טפי. אוקמה רב חסדא בידיה. אמר ליה: ליהדר לי פירי דאכל מההוא יומא עד השתא! אמר: זה הוא שאומרים עליו אדם גדול הוא? אמאן קא סמיך מר? אהאי, הא קאמר דאנא מקרבנא טפי! אביי ורבא לא סבירא להו הא דרב חסדא, כיון דאודי אודי!"

במקרה הזה הרב אידי בר ואדם אחר התווכחו על זכות הירושה של דקל נושא פרות. כאשר אותו אדם הודה שהזכות על הדקל צריכה להינתן לרב אידי, הוא תבע את אותו אדם על הפירות שהוא אכל עד כה, אך רב חסדא דחה את התביעה תוך שהוא מסתמך על ניתוח ההודאה גופה.

דברי הרמב"ם מורים בבירור על פיקציה משפטית, כלומר שהמודה לא מתכוון להתחייב על התחייבות חדשה, וכונתו היא להכריז על הרב כבעל הזכות על הירושה.

⁷ בבא בתרא לג ע"א

הודאת בעל דין כהשתק

אף על פי שהמשפט העברי רואה את ההודאה הרגילה כהתחייבות, ומהבטלת כליל את אופייה הראייתית, יש להתבונן בדברי הרשב"א.

הוא אומר "אף על פי שאנו מוחזקין בו שאין לו... בידו כלום, כל שהודה הוא נאמן יותר ממאה עדים". לפי הדברים האלה ניתן להבין שיש שני יסודות מנוגדים להודאה.

מצד אחד, הדגשת המשמעות הראייתית, ומצד שני, ההודאה תקפה אף על פי שאנו מוחזקים ההיפך ביחס לעובדות.

השתק משמעו שכאשר אדם משמיע דברים לאדם אחר, והאחר מסתמך על דברים אלה, האדם שאמר לו לא יכול להתכחש שהוא לא אמר לו את הדברים האלה וחייב לשאת בתוצאות שלהם.

השתק זה מיועד בשביל לקבוע את הגדרה המשפטית של הודאת בעל הדין ולמנוע מאדם לומר דברים שאנשים אחרים מסתמכים עליו בלי שישא בתוצאות שלהם.

קיים המושג השתק מחמת מצג, שפירושו שאם מישהו הציג דברים לזולת, אשר היו דברים שיקרים והדברים האלה גרמו לשינויים רעים- הוא מנוע מלכפור בנכונות העבודות שהציג, זאת בשביל שאלה שהפיצו עובדות שגויות לא יהיו פתורים רק מפני שהם חשבו שמהם שהם אמרו זה נכון.

הודאת דין במשפט ישראלי

הודאת בעל דין במשפט ישראלי לא תמיד נחשבת. כאשר אחד הצדדים במשפט מודה שהוא חייב לצד השני תמיד יש חשד שההודאה היא הודאת טעות או שמי שמודה אומר את ההודאה מתוך פחד ולא מרצונו החופשי, או שפשוט הוא משקר. לעומת זאת נקבע, שהודאה שמתבססת על עובדות שהוצגו במשפט או שמתבססת על סברה סובייקטיבית של מי שהודה, מייחסים לה חשיבות רבה.

הכלל של הודאת בעל דין במשפט הישראלי הוא שכל מקרה לגופו. בכל משפט כאשר אחד הצדדים מודה על חובתו לצד השני, השופטים צריכים לבחון את כל הראיות, לשקול את העבודות הנתונות, ורק אז יוכלו להחליט האם ההודאה מתקבלת או לא.

סוגי הודאות

הודאת פורמלית- הודאה הנמסרת באופן רשמי בהליך השיפוטי שבו רוצים לעשות בה שימוש, למשל ב תשובה לדרישה להודות בעבודות, במסגרת החלפת כתבי הטענות, בהתאם להחלטה בדבר מתן פרטים בקדם משפט, וכו'.

ההודאה הפורמלית לא משמשת הוכחה לעבודות הנאמרותבה, אלא קובעת אילו עובדות מצויות מחוץ לתחום המחלות. בעל דין אשר מסר את ההודאה לא יכול להשתחרר ממנה אלא בנסיבות מיוחדות ברשות בית המשפט⁸

הודאת חוץ- הודאה הנעשית על ידי בעל-דין למסגרת הליכי הבירור הפורמלי של הדיון, הכוללת הודאה הנעשית על ידו במסגרת מסירת עדות בבית משפט, לרבות במסגרת הדיון.⁹

הודאת חוץ משמשת אמצעי להוכחת העובדות הכלולות בה, וכמו כל ראייה, משקלה והשאלה האם היא נכונה או שגוייה תלויה בבית המשפט. הודאת חוץ מחייבת את זה שאמר אותה בכל הליך שהוא בעל-דין, בניגוד להודאה פורמלית בה היא מחייבת רק בדין בו היא נמסרה.

הודאת זכות- הודאה בכך שהיריב הינו בעל זכויות, למשל הודאה בזכות היריב לקבל כסף.

הודאה בעובדה- הודאה בקיום עובדה הדרושה להוכחת זכותו של היריב.

⁸ תקנה 104 לתקנות סדר הדין האזרחי
⁹ 724/70 חמדאן נ' יוסף, פ"ד כה (2) 785

הודאת בעל דין כראייה

הודאת בעל דין היא ראייה קבילה וחשובה בבית המשפט, והוא רשאי להכריע את המשפט בתביעה אזרחית על סמך הודאת בעל דין בלבד כל עוד היא נאמנה ויש לי משקל משפטי ראוי¹⁰. הודאת בעל דין מתקבלת כהודאה לחובת המודה בלבד ולא לזכותו.

ההודאה יכולה להיעשות במספר דרכים:

בעל פה- אמירה מילולית שאמר המודה והיא מוכחת על ידי מי ששמע אותה.

בכתב- אמירה מפורשת שכתב המודה לעצמו או שנכתבה על ידי מישהו אחר שכתב את דברי המודה. ההודאה מוכחת על ידי הצגת המכתב

בהתנהגות- מעשה או מחדל של המודה המדברים בעד עצמם, למשל כאשר מאשימים אדם אשמה חמורה ובנסיבות מצפים ממנו לתגובה מיידית והוא לא מגיב, ניתן לפרש את השתיקה כהודאת בעל דין בהתנגות¹¹

הודאה על ידי אימוץ גרסה- הודאת בעל דין יכולה להיווצר על ידי אימוץ גרסה של מישהו אחר רק כאשר רואים בבירור שהוא מאמץ את הגרסה במעשה חיובי וברור על פניו, בניגוד לשתיקה.

בנוסף, בשביל שהודאת בעל הדין תתקבל, צריכים להתקבל מספר תנאים¹²:

הראיה צריכה להינתן מרצון, ואם ניתנת מתוך אונס, טעות או פגם אחר, הכוח הראייתי שלה נכשל

¹⁰ סעיף 54 לפקודת הראיות

¹¹ ע"א 901/90 נחמיאס נ' קולומביה, פ"ד מז(1) 252

¹² י' קדמי בספרו, עמ' 670

ההודאה חייבת להיות ברורה וחד משמעית

אסור שהמודה יהיה פסול דין

ניתן יהיה לזהות את מי שהודה לזכותו

ההודאה לא נדחתה על ידי מי שהודה לזכותו

הודאת בעל דין במשפט הפלילי¹³

הודאת בעל דין מתקבלת במשפט הפלילי רק אם התובע הביא הוכחה כי ההודאה של הנאשם נעשתה מרצון. בית המשפט יכול לקבל הודאה בכתב בה מקבל ההודייה מפרט את נסיבות גבייה ההודייה ומסביר כי היא חופשית ומרצון, רק אם התקיימו אחד מן התנאים הבאים:

אם הנאשם מיוצג והסנגור שלו ויתר על חקירת מקבל ההודייה,

ואם ההודייה הייתה על עבירה שהיא עוון או פשע ולאחר שבית המשפט הסביר לו את זכותו לחקור את נותן התצהיר, אישר שקרא את ההודייה או שהיא הוקראה לו, זה נחשב שההודייה הייתה חופשית ומרצון ולכן מתקיימת הודאת בעל דין.

את ההודאה מוכיחים ע"י עד שהיה נוכח בשעה שנרשמה. בדרך כלל זה מי שרשם את ההודאה עצמה אך זה יכול להיות כל מי שהיה נוכח בעת כתיבתה¹⁴

במקרים חריגים ניתן להוכיח את ההודאה על ידי תצהיר בכתב של מי שהיה נוכח במעמד מסירתה, במקרים הבאים¹⁵

אם הנאשם וסניגורו הסכים לכך

ואם הנאשם אינו מיוצג, צריכים להתקיים התנאים הבאים:

האישום הוא בעוון או חטא, הנאשם קרא את האימרה או שהיא הוקראה לו, בית המשפט הסביר לנאשם את זכותו לחקור את נותן התצהיר, הנאשם אינו כופר בכך שהאימרה ניתנה על ידו, והנאשם ויתר על חקירת מקבל האמרה

¹³ סעיף 12 לפקודת הראיות

¹⁴ י' קדמי בספרו עמ' 4

¹⁵ סעי' 11 לפקודת הראיות

השתק שיפוטי במשפט הישראלי

החוק הישראלי לא מתייחס במפורש לשאלה האם בעל דין יכול לטעון טענות סותרות בהליכים שונים. בתי המשפט, על ידי מקורות מהמשפט העברי, פיתחו את כלל ההשתק השיפוטי¹⁶ לאחר שנדרשו לסוגיה זו פעמים אחדות. לפי ההשתק השיפוטי, בעל דין אשר טען טענה בתהליך אחר אשר סותרת טענה אחרת שלו, מושתק מלהתכחש לטענת יריבו. תפקיד ההשתק השיפוטי הוא למנוע פגיעה בטוהר ההליך השיפוטי ובאמון הציבור במערכת המשפט.

בהמשך דעות השופטים נחלקו לשני צדדים בנושא ההשתק השיפוטי.

השופטים דורנר וגרוניס מאמצים פסיקה אמריקאית והם קבעו שהתנאי לקיום השתק שיפוטי הוא הצלחה בהליך קודם, וההשתק יחול רק על בעל הדין שזכה בהליך הראשון על סמך טענה שהוא מבקש לטעון את היפוכה בהליך השני. כלל זה נובע מן החשש שיתקבלו החלטות הסותרים שני טריבונלים שונים, לפיכך בית המשפט הראשון דחה את טענתם, מטענה שאת מניעה שהוא יעלה טענה סותרת בהליך המאוחר.

לדעת השופט רובינשטיין הצלחה קודמת אינה תנאי להשתק השיפוטי. לטענתו לא החשש להיווצרות של ההחלטות סותרות של בתי המשפט עומד בבסיס כלל זה, אלא הוא מבוסס על יסוד מוסריים ודרישה להתנהלות כנה.

¹⁶ סקירתו של השופט גרוניס בדע"א 4224/04 בית ששון בע"מ נ' שיכון עובדים והשקעות בע"מ, פ"ד נט(6) 631.

פסק דין א

פסק דין ע"מ 8280-11-16

אסרף ואח' נ' מדינת ישראל.

המשפט התקיים בבית המשפט המחוזי בתל אביב יפו

השופטת: ירדנה סרוסי.

מערערים: דוד אסרף, ארמונד אסרף, ב"כ עו"ד דכור סוהיל

משיב: פקיד שומה היחידה הארצית לשומה, ב"כ עו"ד יונתן בן דוד.

נדחה ערעור על שומה בצו שקבע המשיב למערער, בה הוסיף להכנסתו המוצהרת

הפרשי הון בלתי מוסברים על בסיס שתי הצהרות הון.

* מסים – מס הכנסה – שומה לפי מיטב השפיטה

* מסים – מס הכנסה – הצהרת הון

המערער היה דוד אסרף, נשוי מ 2005 בעל שני ילדים. הוא ואשתו נדרשו להגיש

הצהרות הון לתאריך 32.12.2005, בה היה כתוב כי אין להם נכסים, השקעות, או

התחייבויות. הם גם הצהירו כי הם בעלי חשבון בבנק הפועלים ביתרה אפס ויש

ברשותם מוצרי חשמל וריהוט אך לא ציינו את עלותם.

המשיב חלק על הצהרת ההון וטען כי יש לייחס למערער ולאשתו בעלות בדירת

מגורים, ובשני הרכבים, באופן היוצר הפרשי הון בסכום של 2,805,265 ₪.

המשיב טען כי הדירה ברחוב האירוסים אשר עלתה 1,550,000 ₪. שייכת למערער

ולאשתו, אף על פי שהיא רשומה בפנקסי המקרקעין על שם הוריו של המערער.

הוא גם טען שכלי הרכב שייך למערער, אף על פי שהוא רשום על שם צד שלישי.

המשיב הצהיר כי ביטל את הוצאות המחיה של המערער לשנת 2005 בסכום של

52,540 ₪ לאחר שעמד כי השומה מתייחסת להפרשי הון לתקופה 2005-2012.

המערער ואשתו דיווחו על הכנסות נמוכות בשנים 2008-2010, ובשאר השנים לא

דיווחו על הכנסות נוספות.

בכתב האישום המערער הואשם כי תווך סם מסוכן במשקל של כ-15 ק"ג והורשע

בעבירות של אספקת סם, ניסיון תיווך בסם ויצירת קשר.

ב 2013 הודה המערער בהודאת בעל דין בכתב האישום, ובתאריך 16.9.2013 נגזר

עליו מאסר של 27 חודשים.

בתאריך 19.1.2014 הצדדים הסכימו על קבלת בקשת המדינה לעקל את כלי הרכב

מסוג מאזדה וסוג טויוטה, כסף מזומן, וסכום כסף בחשבון הבנק של כ 100,000 ₪.

בנוסף הוסכם כי הדירה לא תעוקל ובמקום זאת יעוקל סכום של 600,000 ₪.

המשיב טוען כי הסכמת המערער לעיקול הרכוש, עיקול הדירה ועיקול הרכבים מהווה

הודאת בעל דין המקימה כלפי המערער את טענת השתק, כאשר הטענה מוענת ממנו

לטעון כי הרכוש לא בבעלותו.

לעומת זאת, השופטת טוענת כי הסכם הפשרה בעניין עיקול הרכוש אינו מהווה

הודאת בעל דין מפני שהיא מגיעה מטעם המערער ולא מטעם המשיב.

בית הדין דחה את הערעור. הוא פסק כי הסכמת המערער בחילוט הרכוש לא נחשבת

בהליך הפלילי משום שהודאת בעל דין מקימה כלפיו השתק ביחס לטענתו בהליך

הנוכחי כי הרכוש אינו בבעלותו. אי אפשר לאפשר את ניכוי החילוט כהוצאה מותרת

מאחר ומדובר במעשה עבירה ודינו כדין קנס.

פסק דין ב

ת"א 60559-07-17

וירניק ואח' נ' א. דורי בניה בע"מ ואח'.

המבקשים: מיטל אסא, אורי פיינטוך, יואל מרינוב, ע"י ב"כ עוה"ד איתמר כהן.

תובעים: הן וירניק ואח', עו"ד שטייף

נתבעים: דורי בנייה בע"מ, ב"כ עו"ד בן דור.

המשפט התקיים בבית המשפט המחוזי בתל אביב יפו

השופט: נפתלי שילה

התקבלה בקשה לביטול עיקול זמני שהוטל על חשבון הבנק. המבקשים הצהירו כי הם מחזיקים בכספים המגיעים לנתבעת, ולכן יש להותיר את העיקול על כנו, בגובה הסכום המגיע לנתבעת בלבד.

החשבון אומנם שייך לבעלי הזכויות בדירות, אך קיימת הודאת דין מפורשת מטעם המבקשים מאחר ובחשבון מצוי סכום של 2,714,000 ₪ אשר מיועד לנתבעת.

כאשר הם הצהירו בהליכים משפטיים אחרים שהכסף שהם מחזיקים בו מגיע לנתבעת, יכולים היו התובעים לראות בהם כמחזיקים. לכן בשלב הזה היה צריך להותיר לעקל את החשבון על כנו, בגובה הסכום הזו.

התובעים הגישו תביעה כספית נגד הנתבעת, בטענה שהיא איחרה במסירת דורות, אשר היא בנתה עבורם. בד בבד הוגשה בקשה להטלת עיקולים.

ניתן צו עיקול זמני במעמד צד אחד ודורי, אשר הייתה הנתבעת, הגישה בקשה לביטולו. התקיים ביום 22.10.17 דיון בנושא בקשת התובעים לעיקולים על נכסי

הנתבעת וניתנה החלטה לפיה העיקול יועמד על סכום של 3 מיליון ₪. הסכום נקבע

לאחר ששני הצדדים החליטו לתת לבית המשפט לקבוע מה יהיה הסכום.

במסגרת הליך אחר שהתנהל בבית המשפט לשלום הוסכם כי יתווסף לסכום

600,000 ₪.

השוואה בין המשפט הישראלי לעברי

בעוד שבמשפט העברי אסור לבצע הודאת בעל דין במשפט פלילי, במשפט הישראלי מותר בפלילי כל עוד יש הוכחה שזה מרצון.

בנוסף, בעוד שכאשר אדם מבצע הודאת בעל דין כלפי עצמו בבית משפט במשפט הישראלי, הוא כמעט אף פעם לא יכול לחזור בעצמו אלא במקרים מיוחדים, ואילו במשפט העברי אפשר, על עוד יש עדים התומכים בטענתו והוא לא שינה את ההודאה שלו בעקבות העדים.

וגם, הודאת בעל דין במשפט הישראלי מתקבלת פחות, כי חוששים שם יותר מהמשפט העברי שההודאה היא שקרית.

השוואה נוספת היא שבמשפט העברי צריך רק תמיכה של עדים בשביל שהודאה תתקבל ואילו במשפט הישראלי יש מספר תנאים.